

(i) Printed Pages : 7

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

2	6	5	7
---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	0	7
---	---	---	---

Master of Arts (Economics) 1st Semester

1128

CONTEMPORARY ISSUES IN INDIAN ECONOMY—I

(In all Mediums)

Paper—MAECO—102

Time Allowed : Three Hours]

[Maximum Marks : 80

Note :— Answer **five** questions in all. Q. No. 1 is compulsory. Select at least **one** question from each Unit.

1. Short answer questions. Attempt any **ten** parts.

- (i) Occupational structure of India during pre-reforms era.
- (ii) Recent status of Service Sector in Indian Economy.
- (iii) Rationale for second generation reforms.
- (iv) Two major reforms in India's external sector.
- (v) Impact of reforms on employment.
- (vi) Major Findings of Report of Expert Group on Estimation of Poverty, 2009
- (vii) Reforms and Inter-State disparities in India.
- (viii) Skill India initiative and unemployment.
- (ix) Causes of deceleration in Indian agriculture during reforms period.
- (x) Recent initiatives for Indian Agriculture.

- (xi) Two strengths and weaknesses of Indian Agriculture.
- (xii) Main features of India's Industrial Sector.
- (xiii) Impact of FDI on Indian Industrial Sector.
- (xiv) Enlist India's major growing industries with their brief status.
- (xv) Why Indian Industry could not act as engine of growth ?

20

UNIT—I

- 2. What were the strengths and weaknesses of India's present economic structure ? Explain in detail. 15
- 3. Why were economic reforms introduced in India in 1991 ? Critically appraise impact of economic reforms on key sectors of Indian Economy. 15

UNIT—II

- 4. State major trends of labour force growth and occupational structure in India ? What are the major challenges emerging out of India's current occupational structure ? 15
- 5. What are the shortcomings of government's initiative taken for eradication of poverty and unemployment in India ? What needs to be done in this regard as solution of current status of poverty and unemployment ? 15

UNIT—III

- 6. "Indian agriculture experienced quite uneven growth pattern since independence." Give your agreement/disagreement to the statement with appropriate empirical evidences/examples. 15
- 7. Present detailed scenario of food security in India. What are the problems and policy options pertaining to India's food security. 15

UNIT—IV

8. Describe and compare India's Industrial Policy Resolutions of 1956 and 1991. What were the rationales for implementing those during respective periods ? 15
9. Enlist various reforms implemented in Indian Industrial Sector. Also highlight their positive and negative impact on India's Industrial Structure. 15

(हिन्दी माध्यम)

नोट :- कुल पांच प्रश्न करें। प्रश्न संख्या 1 अनिवार्य है। प्रत्येक यूनिट में से एक प्रश्न करें।

1. लघु उत्तर प्रश्न । कोई 10 भाग करें :
- (i) पूर्व सुधार युग के दौरान भारत की व्यावसायिक संरचना।
  - (ii) भारतीय अर्थव्यवस्था में सेवा क्षेत्र की हाल की स्थिति।
  - (iii) दूसरी पीढ़ी के सुधारों के लिए तर्क आधार।
  - (iv) भारत के बाहरी क्षेत्र में दो प्रमुख सुधार।
  - (v) रोजगार पर सुधारों का प्रभाव।
  - (vi) गरीबी के अनुमान, 2009 पर विशेषज्ञ समूह की रिपोर्ट के प्रमुख निष्कर्ष
  - (vii) भारत में सुधार और अंतरराष्ट्रीय असमानताएं।
  - (viii) कौशल भारत पहल और बेरोजगारी।
  - (ix) सुधार अवधि के दौरान भारतीय कृषि में मंदी के कारण।
  - (x) भारतीय कृषि के लिए हालिया पहलें।

- (xi) भारतीय कृषि की दो ताकतें और कमजोरियां।
- (xii) भारत के औद्योगिक क्षेत्र की मुख्य विशेषताएं।
- (xiii) भारतीय औद्योगिक क्षेत्र पर एफ.डी.आई. का प्रभाव।
- (xiv) भारत के प्रमुख बढ़ते उद्योगों को उनकी संक्षिप्त स्थिति के साथ सूचीबद्ध करें।
- (xv) भारतीय उद्योग विकास के इंजन के रूप में कार्य क्यों नहीं कर सकता ?

20

यूनिट-I

- 2. भारत की वर्तमान आर्थिक संरचना की ताकतें और कमजोरियां क्या थीं ? विस्तार से व्याख्या करें।
- 3. 1991 में भारत में आर्थिक सुधार क्यों शुरू किए गए थे ? भारतीय अर्थव्यवस्था के प्रमुख क्षेत्रों पर आर्थिक सुधारों के प्रभाव का आलोचनात्मक मूल्यांकन करें।

15

15

यूनिट-II

- 4. भारत में श्रमबल वृद्धि और व्यावसायिक संरचना के प्रमुख रुझान लिखें। भारत की वर्तमान व्यावसायिक संरचना के सम्मुख उभरने वाली प्रमुख चुनौतियां क्या हैं ?
- 5. भारत में गरीबी और बेरोजगारी के उन्मूलन के लिए सरकार की पहलों में क्या कमियां हैं ? गरीबी और बेरोजगारी की वर्तमान स्थिति के समाधान के रूप में इस संबंध में क्या करने की आवश्यकता है ?

15

15

यूनिट-III

- 6. "भारतीय कृषि ने आजादी के बाद से असमान विकास पैटर्न का अनुभव किया है।" उचित अनुभवजन्य साक्ष्य/उदाहरणों के साथ बयान पर अपनी सहमति/असहमति दें।

15

7. भारत में खाद्य सुरक्षा का वर्तमान परिदृश्य विस्तारपूर्वक प्रस्तुत करें। भारत की खाद्य सुरक्षा में संबंधित समस्याएं और नीतिगत विकल्प क्या हैं ?

15

यूनिट-IV

8. 1956 और 1991 के भारत के औद्योगिक नीति संकल्पों का वर्णन और तुलना करें। संबंधित अवधि के दौरान उनको लागू करने के लिए तर्क-आधार क्या थे ?
9. भारतीय औद्योगिक क्षेत्र में लागू विभिन्न सुधारों को सूचीबद्ध करें। भारत की औद्योगिक संरचना पर उनके सकारात्मक और नकारात्मक प्रभाव को भी उजागर करें।

15

15

(पंजाबी अनुवाद)

नोट :- कुल पੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ।

1. ਲਘੂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੋਈ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ :
- ਪੂਰਵ ਸੁਧਾਰ ਯੁੱਗ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਵਸਾਇਕ ਬਣਤਰ
  - ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਤਾਜ਼ਾ ਸਥਿਤੀ
  - ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਤਰਕ ਆਧਾਰ
  - ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੁਧਾਰ
  - ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
  - ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ, 2009 ਬਾਰੇ ਮਾਹਿਰ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨਤੀਜੇ
  - ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ

(viii) ਹੁਨਰ ਭਾਰਤ ਪਹਿਲ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ

(ix) ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ ਘਾਟੇ ਦੇ ਕਾਰਨ

(x) ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਲਈ ਹਾਲ ਹੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ

(xi) ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਾਕਤਾਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ

(xii) ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

(xiii) ਭਾਰਤੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਤੇ ਐਫ. ਡੀ. ਆਈ. ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ

(xiv) ਭਾਰਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵੱਧਦੇ ਉਦਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਖਿਪਤ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ।

(xv) ਭਾਰਤੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇੰਜਣ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ? 20

ਯੂਨਿਟ-I

2. ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਕੀ ਸਨ ? ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। 15
3. 1991 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰ ਕਿਉਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ? ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰਾਂ 'ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੋ। 15

ਯੂਨਿਟ-II

4. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਰਤ ਬਲ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਵਸਾਇਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੁਝਾਨ ਲਿਖੋ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਵਸਾਇਕ ਬਣਤਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁੱਖ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਕੀ ਹਨ ? 15
5. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਕਦਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਮੀਆਂ ਹਨ ? ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਹੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ? 15

ਯੂਨਿਟ-III

6. 'ਭਾਰਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਮਾਨ ਵਿਕਾਸ ਪੈਟਰਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਚਿਤ ਅਨੁਭਵੀ ਸਬੂਤ/ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਿਆਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਹਿਮਤੀ/ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਿਉ। 15
7. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਪਰਿਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਚੋਣਾਂ ਕੀ ਹਨ ? 15

ਯੂਨਿਟ-IV

8. 1956 ਅਤੇ 1991 ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਨੀਤੀ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾ ਕਰੋ। ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਕ-ਆਧਾਰ ਕੀ ਸਨ ? 15
9. ਭਾਰਤੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰੋ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਉਦਯੋਗਿਕ ਬਣਤਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਅਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰੋ। 15